

МЕТОДОЛОГІЯ Й ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКСПЕРТНОГО ТА КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОРОТЬБИ З КРИМІНАЛЬНОЮ ПРОТИПРАВНІСТЮ

METHODOLOGY AND ORGANIZATION OF EXPERT-FORENSIC SUPPORT OF FIGHT AGAINST CRIMINAL OFFENSE

УДК 343.985.7

DOI: 10.37025/1992-4437/2023-39-1-39

А. Ф. Волобуєв,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету № 1,
Донецький державний університет
внутрішніх справ, м. Кропивницький
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9419-7446>
email: vaf26@ukr.net
тел.: +38(068)195-03-42

ОСОБЛИВОСТІ МЕХАНІЗМУ ВЧИНЕННЯ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ТА ЙОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Мета статті – окреслити особливості криміналістичної характеристики сексуального насильства, вчиненого на тимчасово окупованих територіях, виокремити типові слідчі ситуації, запропонувати певні рекомендації. **Методологія.** Методологічну основу становлять загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, за допомогою яких досліджено норми вітчизняного законодавства щодо кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, особливості їх застосування в умовах воєнного стану, формування криміналістичної характеристики таких кримінальних правопорушень і положень щодо їх розслідування. Зокрема, застосовувалися: аналіз, синтез, порівняльно-правовий, історичний та системно-структурний методи. **Наукова новизна.** Визначено особливості розслідування сексуального насильства, вчиненого на тимчасово окупованих територіях, зумовлені, з одного боку, механізмом скоєння зазначених злочинів, а з другого, – значним проміжком часу до відкриття кримінального провадження в умовах воєнного стану. **Висновки.** Схарактеризовано механізм вчинення сексуального насильства на тимчасово окупованих територіях, що містить: особливості суб'єкта злочину, яким виступає військовий РФ і який крім задоволення сексуальної потреби діє з метою приниження українських жінок на окупованій території, на знак перемоги чи як засіб зміни генофонду, а також як засіб терору, залякування, руйнування почуття людської (національної) гідності; обстановку вчинення сексуального насильства, яка характеризується відсутністю правоохоронних органів України, у результаті чого в соціальному середовищі формується атмосфера беззаконня і безвиході, що породжує серед людей почуття страху і покори перед озброєними окупантами-насильниками; потерпілих осіб, якими є зазвичай жінки і неповнолітні дівчата, поведінка яких зумовлюється страхом перед озброєними військовими окупантами, які загрожують їхньому життю і здоров'ю; жорстокі способи вчинення сексуального насильства та сліди – джерела доказів, особливості яких зумовлені тривалістю часу вчинення сексуального насильства, а також значним проміжком часу між вчинення злочину і початком розслідування. Особливості відкриття кримінального провадження за ознаками сексуального насильства, вчиненого на тимчасово окупованих територіях, і початкового етапу розслідування зумовлюються суб'єктивними (заляканість потерпілих, їх зневіра та небажання розголошу) й об'єктивними обставинами (переміщення населення в умовах воєнного стану, значного проміжку часу до початку досудового розслідування). Типові слідчі ситуації пов'язуються з поданням заяви потерпілою особою чи виявленням трупа жертви сексуального насильства. Наведені чинники визначають особливості тактики проведення слідчих (розшукових) дій: огляду; допиту потерпілої особи і свідків; проведення експертиз; розшуку та ідентифікації підозрюваного. Їх завданням є отримання доказів сексуального насильства, які б слугували підставою для притягнення до кримінальної відповідальності незалежно від того, хоч де б переховувалися воєнні злочинці.

Сформульовані в процесі викладення основного матеріалу деякі пропозиції можуть стати у пригоді під час розроблення рекомендацій щодо проведення окремих слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у цьому напрямі.

Ключові слова: сексуальне насильство; кримінальне провадження; тимчасово окуповані території; початковий етап розслідування; слідчі ситуації; слідчі (розшукові) дії; експертизи.

Вступ

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» від 6 грудня 2017 р. № 2227-VIII (*Verkhovna Rada Ukrainy*, 2017, Hruden 06, Pro vnesennia zmin) об'єктивну сторону зазначених правопорушень істотно змінено. Редакція статей КК України (*Verkhovna Rada Ukrainy*, 2001, Kviten 05, Kryminalnyi kodeks, Osoblyva chastyna, rozd. IV) перманентно вдосконалювалась і в наступні роки. У зв'язку з цим розроблення методики розслідування кримінальних правопорушень такої категорії, зважаючи на позицію законодавця, представлено в навчальній і науковій криміналістичній літературі досить фрагментарно. Переважно увагу приділяли розслідуванню найбільш тяжкого з цих кримінальних правопорушень – зґвалтуванню (ст. 152 КК України). Зокрема, досліджувались окремі проблемні питання доказування у кримінальних провадженнях про зґвалтування (Volobuyev, & Orlova, 2019; Shulzhenko, 2022), огляду місця події (Yukhno, 2019), допиту (Kantsir, & Petryk, 2020), проведення експертиз (Koval, & Malynovska, 2020).

Конструктивною в цьому векторі є й позиція зарубіжних колег, які висвітлюють різні аспекти сексуального насильства, як-от: конфлікти, війна та сексуальне насильство (Danielsson et al., 2019; Eichert, 2019; Nordås, & Cohen, 2021; Clark, 2022); зв'язок поведінкових злочинів у разі зґвалтування та сексуального насильства, запобігання сексуальному насильству (Burrell, & Tonkin, 2020); технології сексуального насильства (Gjika, 2020); тортури та сексуальне насильство під час війни і конфлікту (Gray, Stern, & Dolan, 2020); техніка огляду місця події, реконструкція кримінального правопорушення, схеми розслідування фактів сексуального насильства (Chancellor, 2021; Fisher, B., & Fisher, D., 2022; Jayaprakash, 2022); досвід реагування на випадки сексуального насильства (Murphy-Oikonen, McQueen, Miller, & Chambers, 2022).

Сьогодні вітчизняна наукова думка, розвиваючись під впливом реалій – в умовах уведення в Україні воєнного стану й окупації військами РФ значної території окремих регіонів, вчинення ними широкомасштабних воєнних злочинів проти населення, зокрема й сексуального насиль-

ства, має спрямовувати свої зусилля на виконання невідкладних завдань. Серед них визначення особливостей розслідування таких кримінальних правопорушень. У цьому контексті порушувалися питання щодо особливостей подолання громадянським суспільством проблеми сексуального насильства, виявлення фактів сексуального насильства в умовах воєнного стану (Pletenets, 2022a, 2022b). Проте наразі, коли спостерігається масове виявлення таких фактів, бракує ґрунтовних праць із визначення особливостей саме розслідування сексуального насильства, вчиненого на тимчасово окупованих територіях. На часі й розроблення відповідних методичних рекомендацій для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у цьому напрямі. Окреслене зумовлює актуальність обраної тематики і визначає зміст подальших наукових розвідок.

Мета й завдання дослідження

Мета статті – окреслити особливості криміналістичної характеристики сексуального насильства, вчиненого на тимчасово окупованих територіях, виокремити типові слідчі ситуації, запропонувати певні рекомендації.

Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання:

схарактеризувати елементи механізму вчинення сексуального насильства військовослужбовцями РФ та інших збройних формувань країни-агресора: суб'єкта сексуального насильства, обстановку вчинення сексуального насильства, потерпілу особу, способи сексуального насильства, сліди сексуального насильства – джерела доказів;

визначити особливості початкового етапу розслідування сексуального насильства в умовах воєнного стану, виокремити типові слідчі ситуації;

висвітлити особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

сформулювати деякі рекомендації щодо проведення окремих слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань.

Виклад основного матеріалу

Під час війни (воєнного стану) сексуальним насильством називають зґвалтування або будь-який інший напад сексуального характеру, вчинений комбатантами стосовно жінок, чоловіків або дітей, яких часто вважають військовими трофеями. Міжнародна наукова спільнота розглядає його як різновид

воєнних злочинів і досліджує в різних аспектах (Eichert, 2019; Gray, Stern, & Dolan, 2020). Такі злочинні дії вчиняють на тлі сильного фізичного та психологічного впливу на жертв і свідків. Відповідно до положень Конвенції про захист цивільного населення під час війни з особами, які не беруть активної участі в бойових діях, поведяться гуманно, без будь-якої ворожої дискримінації, причиною якої слугують раса, колір шкіри, релігія чи вірування, стать, походження чи майновий стан чи будь-які інші подібні критерії. Заборонені такі діяння стосовно зазначених вище осіб, як-от насилля над життям й особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури (*Orhanizatsiia Obiednanykh Natsii*, 1949, Serpen 12, Konventsiiia pro zakhyst, st. 3). Отже, сексуальне насильство під час воєнних дій визнається не звичайним кримінальним правопорушенням, а порушенням міжнародного гуманітарного права та прав людини, підслідне Міжнародному кримінальному суду.

Відповідно до Римського статуту – правового підґрунтя діяльності Міжнародного кримінального суду до сексуального насильства під час війни належать: «зґвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація чи будь-яка інша подібна за тяжкістю форма сексуального насильства» (*Mizhmarodni sudy, Orhanizatsiia Obiednanykh Natsii*, 1998, Lypen 17, Rymskyi statut, st. 7g). Тому розслідування таких злочинів є справою не тільки правоохоронних органів і судів окремої країни, а й усієї міжнародної спільноти, що передбачає співробітництво з Міжнародним кримінальним судом. Згідно з положеннями кримінального процесуального законодавства України співробітництво з Міжнародним кримінальним судом спрямовано на поширення його юрисдикції на іноземних громадян та осіб без громадянства, які діяли з метою здійснення збройної агресії проти України, з тим щоб жодний воєнний злочинець не уникнув справедливого кримінального покарання (*Verkhovna Rada Ukrainy*, 2012, Kvitin 13, Kryminalnyi protsesualnyi kodeks, rozd. IX², st. 617–636). У зв'язку з цим перед правоохоронними органами постало завдання виявлення й проведення якісного розслідування таких злочинів, результати якого слугували б підставою для притягнення до кримінальної відповідальності незалежно від того, хоч де б переховувалися воєнні злочинці. Для його успішного виконання потрібно зважати на низку чинників, які зумовлюють особливості розслідування сексуального насильства в умовах воєнного стану.

Криміналістична характеристика сексуального насильства, вчиненого на тимчасово окупованих територіях. Криміналістична характеристика будь-якого виду кримінальних пра-

впорущень становить їх інформаційну модель, знання якої необхідне для проведення ефективного розслідування цих правопорушень. Відповідно до положень законодавства України про кримінальну відповідальність зґвалтуванням є «вчинення дій сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи (зґвалтування)» (*Verkhovna Rada Ukrainy*, 2001, Kvitin 05, Kryminalnyi kodeks, st. 152). Найчастіше зґвалтування поєднується з фізичним насильством чи погрозою його застосування, психологічним тиском (вирізняють економічну, соціальну, психологічну, особливо в контексті домашнього насильства, залежність жертви від гвалтівника). Також використовується безпорадний стан потерпілого – сон, непритомність, сп'яніння, психічний розлад, інвалідність.

На тимчасово окупованих територіях найбільш вагомим серед інших індикаторів, що допомагають оцінити чинники, які зумовлюють особливості розслідування сексуального насильства в умовах воєнного стану, виступає загроза життю і здоров'ю людей, зумовлена присутністю озброєних військовослужбовців країни-агресора. Зґвалтування та інші форми сексуального насильства, скоєні під час війни, належать до воєнних злочинів, що, як згадувалось раніше, розглядає Міжнародний кримінальний суд. З огляду на це перед правоохоронними органами України постає завдання виявлення та збирання якісних доказів усіх проявів сексуального насильства, вчиненого на тимчасово окупованих територіях. Для його виконання інформаційною основою є криміналістична характеристика зґвалтувань такої категорії, складеної зважаючи на особливості суб'єкта злочину, обстановки його вчинення, потерпілої особи, способів вчинення та слідів – джерел доказів.

Особливості суб'єкта сексуального насильства. Суб'єктом зґвалтування та інших форм сексуального насильства на тимчасово окупованих територіях виступає озброєна особа – військовослужбовці РФ, що вторглися на територію України. Мотивом їхніх дій є задоволення сексуальної потреби, поєднаної з прагненням приниження українців на знак перемоги чи як засіб терору, залякування. Саме така мотивація робить подібні масові діяння воєнними злочинами проти людяності. Вони не є одиничними випадками, а постають частиною урядової політики, великого поширення звірства, яке замовчується чи виправдується урядом країни-агресора.

Обстановка вчинення сексуального насильства. Злочини вчиняються на тимчасово окупованій території, на якій відсутні органи влади,

зокрема й правоохоронні органи, постраждалої від агресії країни. У результаті в соціальному середовищі формується атмосфера беззаконня, безвиході, що зазвичай породжує серед людей почуття страху та покори перед озброєними окупантами-насилниками. Їхнє всевладдя спричиняє формування серед населення стокгольмського синдрому – термін започатковано в результаті ґрунтового аналізування ситуації із захопленням заручників у Кредитному банку Стокгольма в серпні 1973 р. (Boström, 2009; Sruthi, & Soni, 2021; Kumar, 2022). Тобто психологічного несвідомого захисного стану, що характеризується толерантністю жертви до кривдника.

У процесі застосування насильства жертви починають співчувати своїм насилникам, виправдовувати їхні дії, поводяться за принципом: «це не він, це обставини змусили його так діяти». Така поведінка вважається нормальною реакцією людей на сильну психотравмувальну подію, а не психічним розладом, що може впливати на формування специфічної атмосфери кримінального провадження.

Потерпіла особа. Потерпілими від сексуального насильства на тимчасово окупованій території зазвичай є жінки і неповнолітні дівчата. Як повідомляється (OON *nazvala shokuiuchu kilnist ukrainok, zgvaltovanykh pid chas viiny*, 2022, Berezen 30, Sohodni), «останні дослідження показали: понад 20 % жінок з-поміж втікачів та внутрішньо переміщених осіб говорять, що зазнавали сексуального насильства». Але є підстави вважати, що це занижені дані (Pletenets, 2022b, s. 230), оскільки жінки, які пережили масове сексуальне насильство з боку солдатів агресора, отримали глибоку психологічну травму і не схильні до оприлюднення відомостей про це. Науковці засвідчують, що про вчинення сексуального насильства російськими солдатами заявляють тільки 7–8 % потерпілих жінок.

Способами сексуального насильства є такі дії насилника, що підлягають доказуванню: здійснення акту сексуального характеру або проникнення (вагінальне, анальне, оральне) в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета; дії насилника із запобігання можливому опору, його подолання чи отримання формальної згоди до здійснення акту сексуального характеру.

Як було встановлено після деокупації території, російські військові у спеціально обраних приміщеннях вчиняли сексуальне насильство. Зокрема, слідчі виявили в Херсоні чотири великі слідчі ізолятори, де практикувалося зґвалтування палицями та удари електричним струмом по геніталіях. Оскільки свідки з різних місць описують

аналогічні методи тортур, є підстави вважати, що за всім цим стоїть російське керівництво, солдати роблять це за наказом (Bohdanok, 2023). До такого самого висновку доходять і зарубіжні розслідувачі, які вважають, що Росія використовує зґвалтування як військову стратегію в Україні (Wang et al., 2022, October 15).

Сліди сексуального насильства – джерела доказів. Зважаючи на значний відрізок часу, характерним для розслідування злочинів цієї категорії є зазвичай неможливість виявлення та фіксування матеріальних слідів вчинення дій сексуального характеру. Але ймовірне збереження слідів зґвалтування на одязі потерпілої особи, який належно зберігся до моменту відкриття кримінального провадження. Тому на деокупованих територіях переважним джерелом доказів про сексуальне насильство виступають показання потерпілих і свідків, які підлягають ретельному фіксуванню і перевірці, зокрема й з виявленням ознак тілесних ушкоджень статевих органів у потерпілих і відповідних слідів на одязі.

Особливості початкового етапу розслідування сексуального насильства в умовах воєнного стану. Особливості відкриття кримінального провадження за ознаками сексуального насильства та проведення досудового розслідування зумовлено низкою чинників, пов'язаних як із суб'єктивними, так і з об'єктивними обставинами.

Суб'єктивні обставини – потерпілі особи (а іноді і свідки): залякані та бояться за життя та здоров'я власне чи своїх близьких; не вірять у дієвість правоохоронних органів (Lorenz, 2022), особливо в умовах воєнного стану, у судову перспективу своїх повідомлень і звернень; не бажають розголосу відомостей про пережите сексуальне насильство, осуду близьких і сторонніх тощо.

Об'єктивні обставини – потерпілі особи і свідки не в змозі повідомити про злочин, оскільки перебувають на окупованій території, самостійно виїхали або примусово вивезені за межі держави; втрачено можливості виявлення та фіксування матеріальних і ідеальних слідів сексуального насильства через значний проміжок часу, що минув.

Зазначені суб'єктивні й об'єктивні чинники великою мірою впливають на можливості отримання доказів щодо обставин сексуального насильства, вчиненого на тимчасово окупованих територіях, що також залежать, слід наголосити, і від характеру первинної інформації про ознаки вчинення тих чи тих кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Зважаючи на це, виокремимо дві типові слідчі ситуації.

Слідча ситуація 1. Виявлення ознак вчинення сексуального насильства у зв'язку із заявою

потерпілої особи. Така ситуація є типовою, коли потерпіла особа за власною ініціативою звертається із заявою до правоохоронних органів. Рішучість у поданні такої заяви може сформуватися в особи під впливом надання психологічної, медичної та правової допомоги громадянам, які стали жертвами сексуального насильства під час російського вторгнення. Тому вжиття заходів щодо забезпечення постраждалих і свідків належною підтримкою надає шанс подолати негативні суб'єктивні бар'єри й отримати докази щодо насильства.

Після складання протоколу про отримання такої заяви відомості про вчинення кримінального правопорушення відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України не пізніше 24 годин повинні бути внесені до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Після цього потрібно невідкладно провести допит потерпілої особи, за наявності передумов провести огляд місця події, вжити заходів щодо виявлення та вилучення речей зі слідами сексуального насильства, встановити та допитати свідків, провести судово-медичну експертизу потерпілої особи та речових доказів зі слідами біологічного походження.

Слідча ситуація 2. Виявлення ознак вчинення сексуального насильства у зв'язку з розслідуванням іншого кримінального правопорушення. Така ситуація є типовою, коли правоохоронні органи після деокупації територій виявляють ознаки вчинення військовими РФ тяжких злочинів, зокрема місця поховання вбитих і закатованих людей. У такому разі відкривають кримінальне провадження за ознаками умисного вбивства, зокрема у зв'язку з кваліфікуючою обставиною, передбаченою пп. 8 і 14 ч. 2 ст. 115 КК України. Коли під час проведення судово-медичного дослідження трупа встановлюють ознаки статевого акту перед настанням смерті, то відкривають і кримінальне провадження за ст. 152 КК України.

У наведеній ситуації особливість розслідування сексуального насильства полягає в тому, що його здійснюють у сукупності з розслідуванням умисного вбивства. Це значною мірою обумовлює проведення слідчих (розшукових) дій, до завдань яких входить встановлення обставин кількох взаємопов'язаних кримінальних правопорушень: огляду місця події, судово-медичної експертизи трупа та речових доказів, встановлення та допити свідків, пред'явлення для впізнання тощо.

Особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

Огляд проводять, варто зауважити, лише за наявності передумов для цього, коли, зокрема, збереглися можливості виявлення та фіксування матеріальних слідів сексуального насильства.

Якщо такі передумови встановлено, наприклад у разі отримання заяви та пояснення потерпілої особи, може бути проведено огляд місця події та огляд речей, отриманих від цієї особи.

Огляд місця події проводять за участю потерпілої особи, оскільки тільки вона може показати це місце і можливі сліди. У процесі огляду з'ясовують обстановку на момент вчинення сексуального насильства. У разі змін в обстановці може бути проведена реконструкція за допомогою потерпілої особи. Метою огляду також є виявлення, фіксування та вилучення речей, на яких збереглися сліди кримінального правопорушення. Насамперед ідеться про речі, на яких могли зберегтися біологічні сліди насильника (волосся, слина, кров, сперма), але звертають увагу й на предмети, на яких могли зберегтися сліди рук злочинця, а також його особисті речі за тривалого проживання в приміщенні (білизна, елементи верхнього одягу, військового спорядження тощо).

Речі, на яких залишилися сліди сексуального насильства, можуть бути збережені потерпілою особою або родичами чи знайомими. У цьому разі такі речі повинні бути вилучені в порядку ч. 2 ст. 93 КПК України шляхом витребування та отримання від фізичної особи. Їх огляд проводять із метою виявлення слідів вчинення насильства (сліди крові, слини, сперми тощо), які в подальшому можуть бути використані під час відповідної експертизи для ідентифікації насильника.

Допит потерпілої особи. Результативність допиту потерпілої особи значною мірою залежить від встановлення психологічного контакту. Для цього слід зважати на її стан, вік, життєвий досвід, характер тощо. Потрібно брати до уваги, що глибока психічна травма, пов'язана з насильством, створює внутрішній захисний бар'єр у спілкуванні зі сторонньою особою, якою є слідчий. Зазвичай, приміром потерпілій жінці, досить важко обговорювати зі сторонніми подробиці події. Але перетнути такий бар'єр легше, якщо говорити на цю тему з особою, яка її краще зрозуміє, яка збереже від розголосу деталі сексуального насильства. Тому, радять психологи, до проведення допитів потерпілих жінок чи неповнолітніх дівчат варто залучати слідчих-жінок. Вважається, що слідчому-жінці легше досягти психологічного контакту та отримати найбільш повні показання, проявляючи розуміння почуттів і психічних станів іншої особи у формі співчування.

Предмет допиту потерпілої особи становлять чотири групи відомостей: 1) про обставини вчинення статевого акту або проникнення (вагінальне, анальне, оральне) в тіло з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета; 2) про обставини дій насильника із запобігання опору,

його подолання чи отримання формальної згоди; 3) про особистість насильника (ім'я, позивний, військове звання, позначки на військовому одязі, військове спорядження, посада тощо), а також ознаки зовнішності насильника, здатність потерпілої його впізнати; 4) хто ще, крім потерпілої особи, може надати відомості про обставини сексуального насильства.

Особливістю показань потерпілих від зґвалтувань є те, що вони характеризуються підвищеною емоційністю – у пам'яті довго зберігається те, що вони пережили під час сексуального насильства – фізичні і моральні страждання, страх, жах, відчай. Цей комплекс стресового перенапруження може викликати «слідовий» афект – психогенний реактивний стан, невротичний розлад і, як наслідок, тимчасовий провал пам'яті. У разі виявлення такого стану потерпілої особи рекомендується провести повторний допит через певний час.

Незрідка поле свідомості потерпілих істотно звужується, а логічне мислення дещо деформується – може виникнути стан потьмарення, оглушення, шоку. Довготривалі конфліктні емоційні стани призводять переважно до гіперболізації емоціогенних переживань. У зв'язку з цим імовірно виникнення явища дифузного узагальнення, що проявляється у формі загальних висловлювань «усі гвалтували», «усі били» (Shmeretskiy, 2016, s. 124–125).

Важливими є належні умови допиту, насамперед це стосується допиту неповнолітніх. Приміщення має бути таким, щоб можна було уникнути його відвідування сторонніми під час допиту. Для вирішення цієї проблеми облаштовують так звані зелені (Davudova, 2020) чи кризові кімнати (Pavlova, 2020), призначені для проведення допитів дітей (Mozghova, 2015, s. 95–96).

Допит свідків – логічне продовження допиту потерпілої особи, з показань якої можна дізнатися про інших осіб, які володіють відомостями про обставини вчинення сексуального насильства окупантами. Проблемним є виявлення таких людей, які можуть на час розслідування покинути звільнену територію і перебувати в іншому місці. У такому разі рекомендується встановити зв'язок через потерпілу особу чи її родичів і за можливості організувати допит у режимі відеоконференції в порядку ст. 232 КПК України.

Проведення експертиз. Під час розслідування сексуального насильства характерним є використання спеціальних знань у формі проведення експертиз:

судово-медичну експертизу потерпілої особи проводять із метою виявлення тілесних ушкоджень, характерних для сексуального насильства (травм статевих органів та ін.). Таке рішення при-

ймається після допиту потерпілої особи, зважаючи на обставини і характер насильницьких дій, часу, що минув з моменту скоєння кримінального правопорушення, та наслідків зґвалтування. За допомогою експертизи визначають, зокрема, статеву зрілість, порушення цілості дівочої пліви, характер та механізм виникнення ушкоджень під час скоєння насильницького статевого акту тощо (*Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy*, 1995, Sichen 17, *Pravyla provedennia sudovo-medychnykh ekspertyz (obstezhen) z pryvodu statevykh staniv*);

судово-медичну експертизу речових доказів проводять у відділеннях судово-медичної цитології бюро судово-медичної експертизи з метою встановлення в слідах крові, виділень, волосся на речах наявності клітин тканин людини з використанням знань у галузі судової медицини і спеціальних цитологічних методів і методик (*Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy*, 1995, Sichen 17, *Pravyla provedennia sudovo-medychnykh ekspertyz (doslidzhen) u viddilenniakh sudovo-medychnoi tsytolohii*). На дослідження направляють предмети одягу, що були на потерпілій особі під час події, які можуть бути вилучені під час огляду, або отримані від потерпілої особи в порядку ч. 2 ст. 93 КПК України. У сучасних умовах сліди сперми, крові і волосся, що на одязі потерпілої особи, можуть бути піддані експертному дослідженню з використанням методу ДНК-аналізу, як вважають науковці та практики (Kofanova, & Zharebak, 2021, s. 1028), – потужного інструменту в розслідуванні не лише кримінальних правопорушень. Цей метод дозволяє встановити (ідентифікувати) людину-видільника майже зі 100-відсотковою ймовірністю, порівнюючи дані її ДНК із формулою ДНК, отриманою з таких слідів біологічного походження, що вилучені з місця події чи отримані від потерпілої особи. Дослідження слідів за цим методом дає змогу визначити формулу ДНК особи-видільника, після чого відбувається пошук підозрюваного з відібраним у нього відповідних зразків і проведенням аналогічного дослідження з визначенням формули його ДНК. Наразі в Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України, в інших установах Експертної служби МВС України працюють ДНК-лабораторії, оснащені генетичними аналізаторами (Petrychuk, 2015; Torchii, 2018), сучасною технікою, застосовуються цифрові технології під час збирання, оброблення й аналізування геномної інформації людини (Kofanov et al., 2021, s. 95), новітні методики із проведення експертної діяльності в системі отримання доказів та доказування (Hamaliuk, & Khodyrieva, 2022, s. 190). Такі дослідження називають молекулярно-генетичною експертизою;

молекулярно-генетична експертиза являє собою дослідження ДНК-молекул, що містяться в крові, спермі, слині, волосяній цибуліні, органах і тканинах, зразках сечі та в інших слідах біологічного походження, з метою визначення статеві та видові належності досліджуваного об'єкта, а також ідентифікації особи-видільника. За допомогою спеціальних реагентів стало можливим досліджувати об'єкти з мінімальною кількістю ДНК, такі як одичне волосся, сліди пальців рук, лупу, мікросліди сперми, слини та крові. Молекулярно-генетична ідентифікація має низку переваг перед традиційними імунологічними методами судово-медичного дослідження біологічних слідів людини. Але результативність проведення такої експертизи залежить від дотримання низки умов під час огляду місця події, вилучення речових доказів зі слідами біологічного походження, зокрема щодо забезпечення стерильності. Відібрання зразків для проведення експертизи від осіб, що перевіряються, також потребує суворого дотримання встановлених правил (Stepaniuk, & Ionova, 2020, s. 311–312).

Розшук та ідентифікація підозрюваного. Вирішення цього завдання під час розслідування сексуального насильства, вчиненого на окупованих територіях, ґрунтується на використанні результатів попередньо розглянутих слідчих (розшукових) дій і має два напрями.

Перший (отримання установочних даних на військовослужбовців РФ з використанням розвідувальних даних Збройних сил України та соціальних мереж) передбачає доступ до аналітичних матеріалів, що стосуються перехоплених розмов військовослужбовців РФ, підрозділи яких перебували на території окупованих населених пунктів, де були вчинені злочини. Перспективними для отримання значної кількості важливої інформації є й відкриті джерела, зокрема соціальні мережі. Можливе використання створених в Україні груп журналістських розслідувань на зразок Bellingcat, яка надає свої пропозиції щодо збереження задокументованих фактів агресії Росії в Україні, архівуючи контент (Kasian, & Lysohor, 2021, Lystopad 17). Ідеться про отримання установочних даних (ПІБ, домашня адреса, телефон, email, фотографії) про військових РФ, щодо яких є підозра у вчиненні ними сексуального насильства на території України. У такий спосіб із джерел відкритого доступу здобувають інструменти для розслідування, інформацію, необхідну для проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на ідентифікацію підозрюваних, зокрема пред'явлення таких осіб для впізнання за фотознімками. Така пошукова діяльність значною мірою орієнтована на використання сучасних технологій (Kaluhin, & Fedorov, 2022; Tsekhan, & Padalka, 2022) у діяльності пра-

воохоронних органів зі збирання відомостей про обставини вчинених дій військових РФ сексуального характеру на території України.

Другий напрям розшуку та ідентифікації підозрюваного у вчиненні сексуального насильства (отримання установочних даних на військовослужбовців РФ, що перебувають у полоні), передбачає доступ до відповідної бази даних про військових РФ, де крім протоколів допитів містяться й інші відомості, потрібні для проведення слідчих (розшукових) дій. Зокрема, на підставі отриманої інформації про військовополонених та її аналізування можливе пред'явлення для впізнання, відбирання біологічних зразків у порядку ч. 3 ст. 245 КПК України для проведення молекулярно-генетичної експертизи.

Наукова новизна

Визначено особливості розслідування сексуального насильства, вчиненого на тимчасово окупованих територіях, зумовлені, з одного боку, механізмом скоєння зазначених злочинів, а з другого, – значним проміжком часу до відкриття кримінального провадження в умовах воєнного стану.

Висновки

1. Схарактеризовано механізм вчинення сексуального насильства на тимчасово окупованих територіях, що містить:

особливості суб'єкта злочину, яким виступає військовий РФ і який крім задоволення сексуальної потреби діє з метою приниження українських жінок на окупованій території, на знак перемоги чи як засіб зміни генофонду, а також як засіб терору, залякування, руйнування почуття людської (національної) гідності;

обстановку вчинення сексуального насильства, яка характеризується відсутністю правоохоронних органів України, у результаті чого в соціальному середовищі формується атмосфера беззаконня і безвиході, що породжує серед людей почуття страху і покори перед озброєними окупантами-насильниками;

потерпілих осіб, якими є зазвичай жінки і неповнолітні дівчата, поведінка яких зумовлюється страхом перед озброєними військовими окупантами, які загрожують їхньому життю і здоров'ю;

жорстокі способи вчинення сексуального насильства та сліди – джерела доказів, особливості яких зумовлені тривалістю часу вчинення сексуального насильства, а також значним проміжком часу між вчиненням злочину і початком розслідування.

2. Особливості відкриття кримінального провадження за ознаками сексуального насильства, вчиненого на тимчасово окупованих територіях,

і початкового етапу розслідування зумовлюються суб'єктивними (заяканість потерпілих, їх зневіра та небажання розголоту) й об'єктивними обставинами (переміщення населення в умовах воєнного стану, значного проміжку часу до початку досудового розслідування). Типові слідчі ситуації пов'язуються з поданням заяви потерпілою особою чи виявленням трупа жертви сексуального насильства.

3. Наведені чинники визначають особливості тактики проведення слідчих (розшукових) дій: огляду; допиту потерпілої особи і свідків; проведення експертиз; розшуку та ідентифікації підозрюваного. Їх завданням є отримання доказів сек-

суального насильства, які б слугували підставою для притягнення до кримінальної відповідальності незалежно від того, хоч де б переховувалися воєнні злочинці.

4. Сформульовані в процесі викладення основного матеріалу деякі пропозиції можуть стати у пригоді під час розроблення рекомендацій щодо проведення окремих слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у цьому напрямі. Зокрема це може стосуватися проведення певних негласних слідчих (розшукових) дій, особливостей проведення окремих експертних досліджень.

References

- Bohdanok, O. (2023). Slidchi dokumentuiut seksualni zlochyny na deokupovanykh terytoriiakh – NYT. AT «NSTU». <https://suspilne.media/353052-slidci-dokumentuut-seksualni-zlocini-na-deokupovanih-teritoriah-nyt/> [in Ukrainian].
- Boström, M. (2009). The Stockholm Syndrome. <https://sverigesradio.se/artikel/3254778>
- Burrell, A., & Tonkin, M. (2020). Behavioural Crime Linkage in Rape and Sexual Assault Cases. *Preventing Sexual Violence*, 111–130.
DOI: <https://doi.org/10.1332/policypress/9781529203769.003.0008>
- Chancellor, A. S. (2021). *Investigating Sexual Assault Cases* (2nd ed.). CRC Press.
DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003104384>
- Clark, J. N. (2022). *Resilience, Conflict-Related Sexual Violence and Transitional Justice: A Social-Ecological Framing* (1st ed.). Routledge.
DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003323532>
- Danielsson, S. K., Jacob, F., Shaw, J. M., Kümper, H., & Müller, S. (2019). *War and Sexual Violence New Perspectives in a New Era* (1st ed.). Brill.
DOI: <https://doi.org/10.30965/9783657702664>
- Davydova, O. V. (2020). Profesiine spilkuvannya subiektyv yurydychnoi diialnosti u konteksti zaprovadzhennia pravosud-dia, druzhnoho do dytyny [Professional communication of legal subjects in the context of introduced child-friendly justice]. *Psykhoholichnyi chasopys*, 6(11), 104–113 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2020.6.11.10>
- Eichert, D. (2019). “Homosexualization” revisited: an audience-focused theorization of wartime male sexual violence. *International Feminist Journal of Politics*, 21(3), 409–433.
DOI: <https://doi.org/10.1080/14616742.2018.1522264>
- Fisher, B. A. J., & Fisher, D. R. (2022). Sexual Assault Investigation. *Techniques of Crime Scene Investigation*, 209–218.
DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429272011-18>
- Gjika, A. (2020). New media, old paradigms: News representations of technology in adolescent sexual assault. *Crime, Media, Culture*, 16(3), 415–430.
DOI: <https://doi.org/10.1177/1741659019873758>
- Gray, H., Stern, M., & Dolan, C. (2020). Torture and sexual violence in war and conflict: The unmaking and remaking of subjects of violence. *Review of International Studies*, 46(2), 197–216.
DOI: <https://doi.org/10.1017/S0260210519000391>
- Hamaliuk, B. M., & Khodyrieva, I. T. (2022). Okremi pytannia pravovoho rehuliuвання sudovoi molekuliarno-henetychnoi ekspertyzy ta obliku henetychnykh oznak liudyny [Specific issues of legal regulation of forensic molecular genetic examination and accounting of human genetic traits]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka*, 2(98), 190–201 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.98.190-201>
- Jayaprakash, P. T. (2022). *Crime Scene Investigation and Reconstruction: an Illustrated Manual and Field Guide* (1st ed.). CRC Press.
DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003267096>
- Kaluhin, V. Yu., & Fedorov, I. V. (2022). Dzherela informatsiino-analitychnoi diialnosti [Sources of information and analytical activity]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, 1, 168–172 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.31>
- Kantsir, V. S., & Petryk, V. V. (2020). Osoblyvosti dopytu nepovnitnikh osib, yaki postrazhdaly vid seksualnoho nasylstva [Peculiarities of the interview of minors who have been suffered by sexual violence]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Yurysprudentsiia*, 43, 152–154 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.43.33>

- Kasiian, V., & Lysohor, I. (2021, Lystopad 17). Bellingcat ta The Insider opryliudnyly pershu chastynu rozsliduvannia u «spravi vahnerivtsiv». *LB.ua*. https://lb.ua/news/2021/11/17/498887_bellingcat_insider.html [in Ukrainian].
- Kofanov, A. V., Kobyljanskyi, O. L., Kofanova, O. S., & Erhard, N. M. (2021). Kryminalistychno-pravovi aspekty zbyrannia, nakopychennia ta vykorystannia biometrychnykh danykh na prykladi indyvidualizuiuchoi informatsii biolohichnoho pokhodzhennia. *Dictum factum*, 1, 84–96 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2021-1-9-84-96>
- Kofanova, O. S., & Zherebak, V. S. (2021). Liudyna yak nosii identyfikuiuchoi biolohichnoi informatsii [Human being as the bearer of identifying biological information]. *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*, 66, 1022–1033 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.94>
- Koval, M. M., & Malynovska, A. V. (2020). Ekspertyzy, yaki provodiatsia pid chas rozsliduvannia kryminalnykh provadzen pro zvaltuvannia [Examinations which are conducted during the investigation of criminal cases of rape]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Yurysprudentsiia*, 43, 159–162.
DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.43.35>
- Kumar, P. (2022). Stockholm syndrome: An Understanding. *Journal of Psychosocial Well-Being*, 3(1), 1–4.
DOI: <https://doi.org/10.55242/jpsw.2022.3101>
- Lorenz, K. (2022). How Do Investigation Experiences Shape Views of the Police? Qualitatively Exploring Sexual Assault Survivors' Interactions With Police Detectives and Subsequent Views of the Police. *Crime & Delinquency*, 69(2), 342–366.
DOI: <https://doi.org/10.1177/00111287221120186>
- Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy. (1995, Sichen 17). *Pravyla provedennia sudovo-medychnykh ekspertyz (doslidzhen) u viddilenniakh sudovo-medychnoi tsytolohii biuro sudovo-medychnoi ekspertyzy*: zatv. nakazom No 6. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0251-95#Text> [in Ukrainian].
- Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy. (1995, Sichen 17). *Pravyla provedennia sudovo-medychnykh ekspertyz (obstezhen) z pryvodu statevykh staniv v biuro sudovo-medychnoi ekspertyzy*: zatv. nakazom No 6. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0253-95> [in Ukrainian].
- Mizhnarodni sudy, Orhanizatsiia Obiednanykh Natsii. (1998, Lypen 17). *Rymskyi statut Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
- Mozghova, V. (2015). Takyko-psykholohichni osoblyvosti dopytu nepovnolitnykh, yaki postrazhdaly vid seksualnoho nasylstva [Tactical-psychological features of interrogation of the minors, who are become the victims from sexual violence]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*, 4, 94–104. <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/8-2015/mozgova.pdf> [in Ukrainian].
- Murphy-Oikonen, J., McQueen, K., Miller, A., & Chambers, L. (2022). Gatekeepers to Justice: Police Officers' Experiences Responding to Sexual Assault. *Crime & Delinquency*.
DOI: <https://doi.org/10.1177/00111287221143944>
- Nordås, R., & Cohen, D. (2021). Conflict-Related Sexual Violence. *Annual Review of Political Science*, 24, 193–211.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1146/annurev-polisci-041719-102620>
- OON nazvala shokuiuchu killist ukrainok, zvaltovanykh pid chas viiny. (2022, Berezen 30). *Sohodni*. <https://war.segodnya.ua/ua/war/vtorzhenie/oon-nazvala-shokiruyushchee-chislo-ukrainok-iznasilovannyh-vo-vremya-voyny-1611960.html> [in Ukrainian].
- Orhanizatsiia Obiednanykh Natsii. (1949, Serpen 12). *Konventsiiia pro zakhyst tsyvilnoho naseleattia pid chas viiny*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#top [in Ukrainian].
- Pavlova, N. V. (2020). Rol spetsialista u provedenni dopytu malolitnoi osoby, postrazhdaloi vid nasylstva [The role of the specialist in the interrogation of a minor victims of violence]. *Kryminalistychnyi visnyk*, 34(2), 7–16 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2020-34-2-7>
- Petrychuk, S. V. (2015). Osoblyvosti pryznachennia ta provedennia molekuliarno-henetychnykh ekspertyz. *Suchasni kryminalistychni ekspertyzy v rozsliduvanni zlochyniv*, 45–48. <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/9133> [in Ukrainian].
- Pletenets, V. M. (2022a). Osoblyvosti podolannia hromadianskym suspilstvom problemy seksualnoho nasylstva v umovakh voiennoho polozhennia. V *Rozvytok hromadianskoho suspilstva yak neobkhdna skladova yevropeiskoi intehratsii Ukrainy*: materialy vseukr. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 06 zhovtnia 2022 r.). Lviv; Torun: Liha-Pres. S. 259–263 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-271-8-69>
- Pletenets, V. M. (2022b). Seksualne nasylstvo v umovakh voiennoho stanu v Ukraini: stanovyshche y shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti yoho vyavlennia. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnykh sprav imeni E. O. Didorenka*, 2(98), 227–237 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.98.227-237>
- Shmeretskyi, Ye. Ye. (2016). Psykholohichni osoblyvosti dopytu poterpilykh vid zvaltuvan. *Yurydychna psykholohiia*, 2, 118–126. <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1023/1/11.pdf> [in Ukrainian].
- Shulzhenko, A. V. (2022). Problemy dokazuvannia pid chas rozsliduvannia zvaltuvan v umovakh voiennoho stanu. V *Yevropeiskyi vybir Ukrainy, rozvytok nauky ta natsionalna bezpeka v realiiakh masshtabnoi viiskovoi ahresii ta hlobalnykh vyklykiv XXI stolittia (do 25-richchia Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia» ta 175-richchia*

- Odeskoi shkoly prava*): u 2 t.: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Odesa, 17 chervnia 2022 r.). Odesa: Helvetyka. T. 2. S. 438–440. <https://hdl.handle.net/11300/19860> [in Ukrainian].
- Sruthi, A. S. S., & Soni, Y. (2021). Stockholm Syndrome: Myth or real? *MINDSHARE: International Journal of Research and Development*, 84–98.
DOI: <https://doi.org/10.55031/mshare.2021.39.lw.7>
- Stepaniuk, R. L., & Ionova, V. V. (2020). Pryznachennia sudovoi molekuliarno-henetychnoi ekspertyzy na stadii dosudovoho rozsliduvannia: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia [The assignment of forensic molecular genetic examination during pre-trial investigation: problems and ways to solve them]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka*, 3(91), 307–319 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.91.307-319>
- Topchii, V. V. (2018). Aktualnist sudovoi molekuliarno-henetychnoi ekspertyzy ta problemni pytannia shchodo yii provedennia [Topicality of forensic molecular genetic examination and issues regarding its performing]. *Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky*, 18, 256–263 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2018.28>
- Tsekhan, D. M., & Padalka, L. O. (2022). Struktura analitychnoi diialnosti pid chas protydii zlochynnosti [The structure of analytical activity during crime prevention]. *Pivdennoukrainskyi pravnychy chasopys*, 3, 92–98 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.3.15>
- Verkhovna Rada Ukrainy. (2001, Kviten 05). *Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy No 2341-III*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada Ukrainy. (2012, Kviten 13). *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy No 4651-VI*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Tex> [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada Ukrainy. (2017, Hruden 06). *Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy z metoiu realizatsii polozhen Konventsii Rady Yevropy pro zapobihannia nasylstvu stosovno zhinok i domashnomu nasylstvu ta borotbu za tsymy yavyschamy: Zakon Ukrainy No 2227-VIII*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text> [in Ukrainian].
- Volobuyev, A., & Orlova, T. (2019). Rape in Ukraine: problematic issues of proving [Zgvaltuvannia v Ukraini: problemni pytannia dokazuvannia]. *Visegrad Journal on Human Rights*, 5(2), 50–53. https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2020/12/Vyshegrad-5_2019_Tom-2.pdf [in Ukrainian].
- Wang, P., Lister, T., Pennington, J., & Heather, C. (2022, October 15). Russia using rape as ‘military strategy’ in Ukraine. *Cable News Network. A Warner Bros. Discovery Company*. <https://edition.cnn.com/2022/10/15/europe/russia-ukraine-rape-sexual-violence-military-intl-hnk/index.html>
- Yukhno, O. O. (2019). Problemni pytannia provedennia ohliadu mistisia podii ta pershocherhovykh taktychnykh dii slidchoho pry rozkrytti y rozsliduvanni zgvaltovan. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka*, 1(85), 311–320 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.85.311-320>

Список використаних джерел

- Богданьок, О. (2023). Слідчі документують сексуальні злочини на деокупованих територіях – NYT. AT «НСТУ». <https://suspilne.media/353052-slidci-dokumentuut-seksualni-zlocini-na-deokupovanih-teritoriah-nyt/>
- Boström, M. (2009). The Stockholm Syndrome. <https://sverigesradio.se/artikel/3254778>
- Burrell, A., & Tonkin, M. (2020). Behavioural Crime Linkage in Rape and Sexual Assault Cases. *Preventing Sexual Violence*, 111–130.
DOI: <https://doi.org/10.1332/policypress/9781529203769.003.0008>
- Chancellor, A. S. (2021). *Investigating Sexual Assault Cases* (2nd ed.). CRC Press.
DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003104384>
- Clark, J. N. (2022). *Resilience, Conflict-Related Sexual Violence and Transitional Justice: A Social-Ecological Framing* (1st ed.). Routledge.
DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003323532>
- Danielsson, S. K., Jacob, F., Shaw, J. M., Kümper, H., & Müller, S. (2019). *War and Sexual Violence New Perspectives in a New Era* (1st ed.). Brill.
DOI: <https://doi.org/10.30965/9783657702664>
- Давидова, О. В. (2020). Професійне спілкування суб'єктів юридичної діяльності у контексті запровадження правосуддя, дружнього до дитини [Professional communication of legal subjects in the context of introduced child-friendly justice]. *Психологічний часопис*, 6(11), 104–113.
DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2020.6.11.10>
- Eichert, D. (2019). “Homosexualization” revisited: an audience-focused theorization of wartime male sexual violence. *International Feminist Journal of Politics*, 21(3), 409–433.
DOI: <https://doi.org/10.1080/14616742.2018.1522264>
- Fisher, B. A. J., & Fisher, D. R. (2022). Sexual Assault Investigation. *Techniques of Crime Scene Investigation*, 209–218.
DOI: <https://doi.org/10.4324/9780429272011-18>
- Gjika, A. (2020). New media, old paradigms: News representations of technology in adolescent sexual assault. *Crime*,

- Media, Culture*, 16(3), 415–430.
DOI: <https://doi.org/10.1177/1741659019873758>
- Gray, H., Stern, M., & Dolan, C. (2020). Torture and sexual violence in war and conflict: The unmaking and remaking of subjects of violence. *Review of International Studies*, 46(2), 197–216.
DOI: <https://doi.org/10.1017/S0260210519000391>
- Гамалюк, Б. М., & Ходирева, І. Т. (2022). Окремі питання правового регулювання судової молекулярно-генетичної експертизи та обліку генетичних ознак людини [Specific issues of legal regulation of forensic molecular genetic examination and accounting of human genetic traits]. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*, 2(98), 190–201.
DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.98.190-201>
- Jayaprakash, P. T. (2022). *Crime Scene Investigation and Reconstruction: an Illustrated Manual and Field Guide* (1st ed.). CRC Press.
DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003267096>
- Калугін, В. Ю., & Федоров, І. В. (2022). Джерела інформаційно-аналітичної діяльності [Sources of information and analytical activity]. *Аналітично-порівняльне правознавство*, 1, 168–172.
DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.31>
- Канцір, В. С., & Петрик, В. В. (2020). Особливості допиту неповнолітніх осіб, які постраждали від сексуального насильства [Peculiarities of the interview of minors who have been suffered by sexual violence]. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*, 43, 152–154.
DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.43.33>
- Касян, В., & Лисогор, І. (2021, Листопад 17). Bellingcat та The Insider оприлюднили першу частину розслідування у «справі вагнерівців». *LB.ua*. https://lb.ua/news/2021/11/17/498887_bellingcat_insider.html
- Кофанов, А. В., Кобилянський, О. Л., Кофанова, О. С., & Ергард, Н. М. (2021). Криміналістично-правові аспекти збирання, накопичення та використання біометричних даних на прикладі індивідуалізуючої інформації біологічного походження. *Dictum factum*, 1, 84–96.
DOI: <https://doi.org/10.32703/2663-6352/2021-1-9-84-96>
- Кофанова, О. С., & Жеребак, В. С. (2021). Людина як носій ідентифікуючої біологічної інформації [Human being as the bearer of identifying biological information]. *Криміналістика і судова експертиза*, 66, 1022–1033.
DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.94>
- Коваль, М. М., & Малиновська, А. В. (2020). Експертизи, які проводяться під час розслідування кримінальних проваджень про зґвалтування [Examinations which are conducted during the investigation of criminal cases of rape]. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*, 43, 159–162.
DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.43.35>
- Kumar, P. (2022). Stockholm syndrome: An Understanding. *Journal of Psychosocial Well-Being*, 3(1), 1–4.
DOI: <https://doi.org/10.55242/jpsw.2022.3101>
- Lorenz, K. (2022). How Do Investigation Experiences Shape Views of the Police? Qualitatively Exploring Sexual Assault Survivors' Interactions With Police Detectives and Subsequent Views of the Police. *Crime & Delinquency*, 69(2), 342–366.
DOI: <https://doi.org/10.1177/00111287221120186>
- Міністерство охорони здоров'я України. (1995, Січень 17). *Правила проведення судово-медичних експертиз (досліджень) у відділеннях судово-медичної цитології бюро судово-медичної експертизи*: затв. наказом № 6. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0251-95#Text>
- Міністерство охорони здоров'я України. (1995, Січень 17). *Правила проведення судово-медичних експертиз (обстежень) з приводу статевих станів в бюро судово-медичної експертизи*: затв. наказом № 6. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0253-95>
- Міжнародні суди, Організація Об'єднаних Націй. (1998, Липень 17). *Римський статут Міжнародного кримінального суду*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
- Мозгова, В. (2015). Тактико-психологічні особливості допиту неповнолітніх, які постраждали від сексуального насильства [Tactical-psychological features of interrogation of the minors, who are become the victims from sexual violence]. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*, 4, 94–104. <http://www.chasopysnapu.gov.ua/ua/pdf/8-2015/mozgova.pdf>
- Murphy-Oikonen, J., McQueen, K., Miller, A., & Chambers, L. (2022). Gatekeepers to Justice: Police Officers' Experiences Responding to Sexual Assault. *Crime & Delinquency*.
DOI: <https://doi.org/10.1177/00111287221143944>
- Nordås, R., & Cohen, D. (2021). Conflict-Related Sexual Violence. *Annual Review of Political Science*, 24, 193–211.
DOI: <http://dx.doi.org/10.1146/annurev-polisci-041719-102620>
- ООН назвала шокуючу кількість українців, зґвалтованих під час війни. (2022, Березень 30). *Сьогодні*. <https://war.segodnya.ua/ua/war/vtorzhenie/oon-nazvala-shokiruyushchee-chislo-ukrainok-iznasilovannyh-vo-vremya-voyny-1611960.html>
- Організація Об'єднаних Націй. (1949, Серпень 12). *Конвенція про захист цивільного населення під час війни*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#top

- Павлова, Н. В. (2020). Роль спеціаліста у проведенні допиту малолітньої особи, постраждалої від насильства [The role of the specialist in the interrogation of a minor victims of violence]. *Криміналістичний вісник*, 34(2), 7–16. DOI: <https://doi.org/10.37025/1992-4437/2020-34-2-7>
- Петричук, С. В. (2015). Особливості призначення та проведення молекулярно-генетичних експертиз. *Сучасні криміналістичні експертизи в розслідуванні злочинів*, 45–48. <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/9133>
- Плетенець, В. М. (2022a). Особливості подолання громадянським суспільством проблеми сексуального насильства в умовах воєнного положення. В *Розвиток громадянського суспільства як необхідна складова європейської інтеграції України*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 06 жовтня 2022 р.). Львів; Торунь: Liha-Pres. С. 259–263. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-271-8-69>
- Плетенець, В. М. (2022b). Сексуальне насильство в умовах воєнного стану в Україні: становище й шляхи підвищення ефективності його виявлення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*, 2(98), 227–237. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.98.227-237>
- Шмерецький, Є. Є. (2016). Психологічні особливості допиту потерпілих від зґвалтувань. *Юридична психологія*, 2, 118–126. <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/1023/1/11.pdf>
- Шульженко, А. В. (2022). Проблеми доказування під час розслідування зґвалтувань в умовах воєнного стану. В *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)*: у 2 т.: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 17 червня 2022 р.). Одеса: Гельветика. Т. 2. С. 438–440. <https://hdl.handle.net/11300/19860>
- Sruthi, A. S. S., & Soni, Y. (2021). Stockholm Syndrome: Myth or real? *MINDSHARE: International Journal of Research and Development*, 84–98. DOI: <https://doi.org/10.55031/mshare.2021.39.lw.7>
- Степанюк, Р. Л., & Іонова, В. В. (2020). Призначення судової молекулярно-генетичної експертизи на стадії досудового розслідування: проблеми та шляхи їх вирішення [The assignment of forensic molecular genetic examination during pre-trial investigation: problems and ways to solve them]. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*, 3(91), 307–319. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.91.307-319>
- Топчій, В. В. (2018). Актуальність судової молекулярно-генетичної експертизи та проблемні питання щодо її проведення [Topicality of forensic molecular genetic examination and issues regarding its performing]. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*, 18, 256–263. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2018.28>
- Цехан, Д. М., & Падалка, Л. О. (2022). Структура аналітичної діяльності під час протидії злочинності [The structure of analytical activity during crime prevention]. *Південноукраїнський правничий часопис*, 3, 92–98. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.3.15>
- Верховна Рада України. (2001, Квітень 05). *Кримінальний кодекс України*: Закон України № 2341-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
- Верховна Рада України. (2012, Квітень 13). *Кримінальний процесуальний кодекс України*: Закон України № 4651-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
- Верховна Рада України. (2017, Грудень 06). *Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами*: Закон України № 2227-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text>
- Volobuyev, A., & Orlova, T. (2019). Rape in Ukraine: problematic issues of proving [Зґвалтування в Україні: проблемні питання доказування]. *Visegrad Journal on Human Rights*, 5(2), 50–53. https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2020/12/Vyshegrad-5_2019_Tom-2.pdf
- Wang, P., Lister, T., Pennington, J., & Heather, C. (2022, October 15). Russia using rape as ‘military strategy’ in Ukraine. *Cable News Network. A Warner Bros. Discovery Company*. <https://edition.cnn.com/2022/10/15/europe/russia-ukraine-rape-sexual-violence-military-intl-hnk/index.html>
- Юхно, О. О. (2019). Проблемні питання проведення огляду місця події та першочергових тактичних дій слідчого при розкритті й розслідуванні зґвалтувань. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*, 1(85), 311–320. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.85.311-320>

A. Volobuiev,
Dr. Sc. (Law), Professor,
Professor of the Department of Criminal Procedure
and of Criminalistics, Faculty No 1,
Donetsk State University of Internal Affairs,
Kropyvnytskyi, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9419-7446>
email: vaf26@ukr.net
phone: +38(068)195-03-42

FEATURES OF THE MECHANISM OF COMMITTING SEXUAL VIOLENCE IN THE TEMPORARILY OCCUPIED TERRITORIES AND ITS INVESTIGATION

The purpose of the article is to determine the features of the forensic characteristics of rape and other sexual crimes in the temporarily occupied territories, investigative situations and formulate recommendations for conducting individual investigative (detective) actions, the use of special knowledge. *Methodology.* The methodological basis of the article is general scientific and special methods of scientific knowledge. With their use, the norms of domestic legislation on criminal offenses against sexual freedom and sexual inviolability of the individual have been studied. The features of their application under martial law, the formation of the forensic characteristics of these criminal offenses and the provisions for their investigation are also investigated. In particular, the following were used: analysis, synthesis, comparative legal, historical and systemic structural methods. *The scientific novelty* lies in determining the features of the investigation of sexual violence committed in the temporarily occupied territories. They are due, on the one hand, to the mechanism of committing these crimes by combatants, and on the other hand, to a significant period of time before the opening of criminal proceedings under martial law. *Conclusions.* The mechanism of committing sexual violence by combatants in the temporarily occupied territories is characterized, which includes: features of the subject of the crime, which is the Russian combatant; it acts to satisfy a sexual need, to humiliate Ukrainian women as a sign of victory or a means of changing the gene pool, as well as a means of terror, intimidation, destruction of a sense of human (national) dignity; the situation of sexual violence, characterized by the absence of law enforcement agencies in Ukraine; as a result, an atmosphere of lawlessness and hopelessness is formed in the social environment, giving rise among people to a sense of fear and obedience to the armed occupiers-rapists; victims, who are women and underage girls, whose behavior is conditioned by fear of armed military occupiers that threaten their life and health; brutal ways of committing sexual violence and sources of evidence, the features of which are due to the length of time the commission of sexual violence, as well as a significant period of time between the commission of a crime and the start of an investigation. The features of the opening of criminal proceedings on the grounds of sexual violence committed in the temporarily occupied territories and the initial stage of the investigation are determined. They are due to subjective (intimidation of the victims, their depression and unwillingness to make public) and objective circumstances (displacement of the population under martial law, a significant period of time before the start of the pre-trial investigation). Typical investigative situations are related to the filing of a complaint by the victim or the discovery of the corpse of a victim of sexual violence. These factors determine the peculiarities of the tactics of conducting investigative (detective) actions: inspection; interrogation of the injured person and witnesses; carrying out examinations; search and identification of the suspect. Their task is to obtain evidence of sexual violence that serves as a basis for prosecution, no matter where the war criminals hide.

Keywords: sexual violence; criminal proceedings; temporarily occupied territories; the initial stage of the investigation; investigative situations; investigative (search) actions; expertise.